

บทที่ 1

บทนำ

จากแนวพระราชดำริที่ว่าการศึกษาต้องมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาและเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องอยู่เสมออันเป็นการส่งเสริมความรู้และต่อยอดความรู้จากองค์ความรู้เดิมที่ได้มีผู้คิดค้นขึ้นมาความหมายของแนวคิดดังกล่าวก็คือ การศึกษาต้องมีการทำวิจัยอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อให้มีการสะสมองค์ความรู้และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ 2539 : 92) ดังนั้นการวิจัยจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยงานสถาบันอุดมศึกษา การลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนาถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสรรค์องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตาม ในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา ผลงานวิจัยที่ผลิตขึ้นในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นผลงานในระดับคุณภาพ "ปานกลาง" ถึง "ต่ำ" มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นผลงานวิจัยระดับคุณภาพสูง มีเพียงส่วนเดียวที่ได้รับการเผยแพร่อย่างถูกต้อง กล่าวคือมีการตีพิมพ์ในวารสารที่มีการตรวจสอบคุณภาพของต้นฉบับอย่างเข้มงวดเรียกว่าวารสารวิชาการระดับนานาชาติ (International journal) แต่ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพสูงหรือค่อนข้างสูง ส่วนหนึ่งถูกละเลยไม่ได้มีการเผยแพร่ให้ถูกต้อง

ศาสตราจารย์วิจารณ์ พานิช ได้วิพากษ์การวิจัยของประเทศไทยอย่างเป็นระบบ โดยชี้ให้เห็นว่า ระบบการจัดการงานวิจัยในประเทศไทยถือว่างานวิจัยเป็นงานเฉพาะบุคคล ปล่อยให้งานวิจัยเริ่มจากนักวิจัยแต่ละคน ไม่ได้ใช้วิธีการจัดการให้เกิดโครงการวิจัยขนาดใหญ่และเกิดการรวมตัวของนักวิจัยจากหลายสถาบันหรือหลายสาขาวิชา เพื่อแก้ไขปัญหาหรือชุดของปัญหาร่วมกัน นักวิจัยและหน่วยงานสนับสนุนการวิจัยของไทยอยู่ภายใต้ระบบราชการทำให้คุ้นเคยอยู่กับวัฒนธรรมราชการที่มุ่งสร้างรูปแบบที่ชัดเจนตายตัว หรือมุ่งสร้าง "สิ่งที่เหมือนกัน" (homogeneity) ในขณะที่การวิจัยคือการแสวงหาความรู้ใหม่ทฤษฎีใหม่และแนวทางใหม่อันเป็นกิจกรรมเพื่อสร้าง "ความแตกต่างหลากหลาย" (heterogeneity หรือ Diversity) นักวิจัยไทยจึงมีแนวโน้มที่จะมองความแตกต่างของข้อคิดเห็นเชิงวิชาการเป็นความขัดแย้งและเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์

กล่าวในอีกแง่หนึ่งระบบการวิจัยและพัฒนาของประเทศไทยอยู่ในสภาพที่อ่อนแอมาก จำนวนนักวิจัยมีอยู่ประมาณ 2 คนต่อประชากร 10,000 คนนั้นน้อยกว่าที่ควรมีประมาณ 10 เท่า นอกจากนี้งบประมาณค่าใช้จ่ายด้านการวิจัยของประเทศนี้ในปีงบประมาณ 2539 เป็นเงินประมาณ 7 พันล้านบาทซึ่งน้อยกว่าที่ควรจะเป็นประมาณ 5 เท่า ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติ ซึ่งมีจำนวนปีละประมาณ 600-700 เรื่อง ก็น้อยกว่าที่ควรจะมีประมาณ 10 เท่า ผลงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์โดยตรงหรือนำไปจดสิทธิบัตรก็น้อยกว่าพึงควรจะเป็นอยู่ในระดับ 10-20 เท่า ระบบการสร้างนักวิจัยยังไม่มีรูปแบบและวิธีการสร้างนักวิจัยภายในประเทศอย่างชัดเจนและมี

คุณภาพ วัฒนธรรมด้านการวิจัยยังไม่ชัดเจน วัฒนธรรมในหน่วยงานวิชาการมีหลายอย่างที่เป็นอุปสรรคต่อการทำวิจัย

การที่ระบบและวิธีการจัดการงานวิจัยยังไม่ชัดเจนและมีความเข้าใจที่ผิดซึ่งทำให้ประพฤติกปฏิบัติผิดต่อ ๆ กันมาเป็นผลเสียต่อวงการวิจัยโดยไม่รู้ตัว ผลก็คือทำให้สร้างงานวิจัยที่มีคุณภาพได้ยาก นโยบายด้านการวิจัยก็มักเป็นนโยบายบนกระดาษโดยไร้ความจริงใจในเชิงปฏิบัติ ระบบการวิจัยเป็นระบบที่ประกอบด้วยหลายองค์ประกอบทั้งหน่วยงานเชิงนโยบาย หน่วยงานให้ทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันวิจัยผู้กำหนดนโยบายวิจัย ผู้บริหารงานวิจัย นักวิจัย ผู้ใช้ผลงานวิจัย ผู้ได้รับประโยชน์จากผลงานวิจัยและสังคม รวมทั้งมีหน่วยสารสนเทศและการสื่อสารทั้งทางตรงก็ทางอ้อม แต่ในความเป็นจริงในสังคมไทย แต่ละภาคก็อยู่ในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่มีกลไกการจัดการให้เกิดการสื่อสารกัน (วิจารณ์ พานิช 2546:2-4) ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า สภาพระบบบริหารการวิจัยที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นสภาพของการจัดการเป็นส่วน ๆ ไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการระบบไม่มีความรู้ และทักษะในการจัดการระบบ

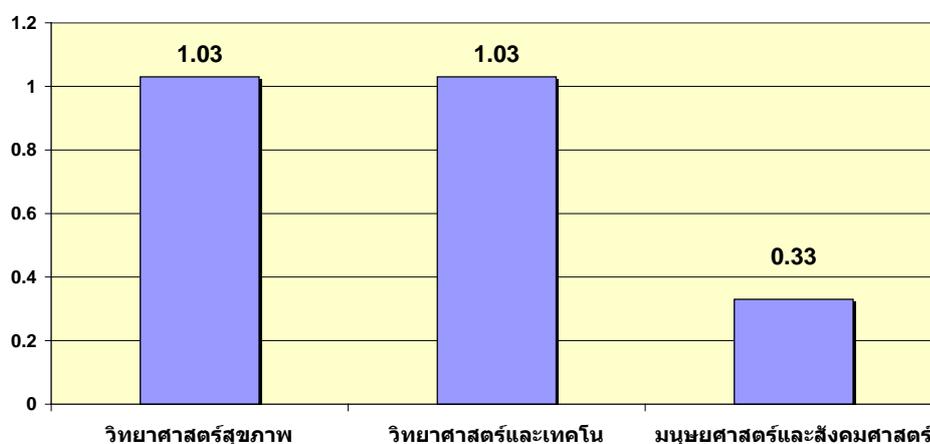
ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลได้เริ่มทบทวนและแสดงบทบาทภาครัฐในการวิจัยอย่างชัดเจนขึ้นโดยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2542 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา เพื่อให้เป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารจัดการศึกษาไทยโดยในพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดให้บุคลากรทางการศึกษาใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการกระบวนการเรียนรู้ ดังมาตรา 24(5) ที่ระบุว่า “ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ” นอกจากนี้ในมาตรา 30 ก็ได้ระบุให้ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา (กรมการปกครอง 2542. 13-14) การเปลี่ยนแปลงแนวคิดดังกล่าวในทางกฎหมายและสถาบันนับเป็นแรงผลักดันอีกประการหนึ่งที่ทำให้ต้องมีการปฏิรูปการศึกษา การวิจัยและระบบอุดมศึกษาไทยอย่างเป็นรูปธรรม

ภายใต้บริบทดังกล่าว ภารกิจด้านการวิจัยจึงได้รับความสำคัญสูงในแผนพัฒนาอุดมศึกษา ทั้งการวิจัยพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์ ประกอบกับมีกลไกทำให้เกิดความตื่นตัวทางด้านการวิจัยในระดับอุดมศึกษาขึ้นอย่างกว้างขวางในแทบทุกสาขาวิชา รวมไปถึงการวิจัยสถาบันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภายในสถาบันอุดมศึกษา ความตื่นตัวด้านการวิจัยในสถาบันอุดมศึกษาส่งผลให้มีการผลักดันการไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยและการสร้างประชาคมวิจัยที่เข้มแข็งเพื่อเสริมสร้าง องค์ความรู้ในการพัฒนาประเทศ พร้อมกับการพัฒนาระบบบริหารการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้เห็นความสำคัญของระบบการบริหารงานวิจัยและมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างระบบการบริหารงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่อง

มีในการขับเคลื่อนให้นโยบายและแผนพัฒนามหาวิทยาลัย ในช่วงปี พ.ศ. 2546-2549 ให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อรองรับการนำไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยต่อไป

แต่ในกระบวนการดังกล่าว มีปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นมหาวิทยาลัยที่มีสาขาวิชาการทั้งในสายวิทยาศาสตร์สุขภาพ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยมีสาขาการศึกษาที่ขยายตัวกว้างขวางไปทั้งสามสาขาวิชาหลัก โดยเฉพาะในระยะหลังมีการสร้างคณะใหม่ๆ ขึ้นมาทั้งทางด้านนิเทศศาสตร์ วิทยาการสื่อสาร เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ จึงทำให้จำนวนและสัดส่วนของนักศึกษาในสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีมากกว่าทุกสาขาวิชาในมหาวิทยาลัย กล่าวคือเป็นจำนวน 10,864 คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 45 ในขณะที่นักศึกษาในสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีจำนวน 10,006 คน หรือสัดส่วนร้อยละ 42 และวิทยาศาสตร์สุขภาพจำนวน 3,138 คน หรือร้อยละ 13 (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, รายงานประจำปีการประเมินคุณภาพ, 2548: 30) อาจกล่าวได้ว่าเมื่อพิจารณาในด้านจำนวนนักศึกษา สาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์น่าจะเป็นสาขาวิชาที่มีความสำคัญมากในการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ แต่เมื่อพิจารณาในด้านบทความวิจัยและงานสร้างสรรค์ของบุคลากรที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานงานวิจัยในกลุ่มสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์กลับมีสัดส่วนที่ต่ำที่สุด ด้วยปัญหาพัฒนาการวิจัยที่ไม่สมดุลและไม่ได้สัดส่วนดังกล่าว ทำให้มหาวิทยาลัยสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบการบริหารงานวิจัย สำหรับของมหาวิทยาลัยภูมิภาค: กรณีศึกษาสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ขึ้นเพื่อหาตัวแบบการปรับปรุงการบริหารงานวิจัยสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ต่อไป

สัดส่วนผลงานวิจัย/สร้างสรรค์ต่อบุคลากร 1 คน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี พ.ศ. 2546)

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาตัวแบบการบริหารงานวิจัยในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ งานวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการเป็นขั้นตอนโดยสร้างแนวคิดและผสมผสานแนวคิดกับวิธีการวิจัยแบบบูรณาการ กล่าวคือ ในขั้นตอนแรกจะนำเสนอการทบทวนวรรณกรรมการวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิจัยของอุดมศึกษา ทั้งในภาพรวมทั่วไปและในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในขั้นตอนแรกนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะหาข้อสรุปแนวทางและสร้างแนวคิด (conceptualization) เพื่อให้เกิดแนวคิดเชิงปรัชญา ข้อสมมุติฐานทางทฤษฎีเพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ในขั้นต่อไป จากนั้นก็นำเอาข้อสรุปนี้มาประสานกับองค์ความรู้ในอีกด้านหนึ่งที่สรุปจากประสบการณ์จริงจากการบริหารงานวิจัยในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สิ่งที่ได้มาก็คือตัวแบบตั้งต้นของการพัฒนาตัวแบบการวิเคราะห์ เนื่องจากระเบียบวิธีการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผสมกับการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยจะได้นำเอาข้อมูลสองด้านมาประกอบสังเคราะห์กันคือ การประชุมสรุปความคิดเห็นของผู้บริหารงานวิจัยและนักวิจัยของแต่ละคณะและวิทยาเขตที่สอนในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยวิเคราะห์ด้วยเทคนิค SWOT Analysis เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพแสดงให้เห็นทั้งข้อดี ข้ออ่อน ภัยคุกคามและโอกาสในการพัฒนางานวิจัยของมหาวิทยาลัย

หลังจากได้ข้อมูลในแบบกลยุทธ์ของ SWOT Analysis แล้ว ผู้วิจัยก็จะได้นำเอาข้อมูล SWOT ดังกล่าวมาวิเคราะห์หาตัวแบบทางยุทธศาสตร์เพื่อให้เห็นข้อดี-ข้ออ่อนและแนวการปรับกลยุทธ์ในการพัฒนาการบริหารการวิจัยของมหาวิทยาลัยให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงของการแข่งขันและสภาพแวดล้อมภายนอกทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ข้อมูลชุดนี้จะนำมาประสานกับข้อมูลอีกชุดหนึ่งคือข้อมูลการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) อันเป็นการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารการวิจัยและนักวิจัยในคณะที่มีการสอนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ หรือด้านศิลปศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ทุกวิทยาเขตรวมทั้งหมด 5 วิทยาเขต ข้อมูลส่วนนี้เป็นการสอบถามโดยละเอียดถึงความคิดเห็นในการบริหารงานการวิจัยทุกๆด้านอย่างละเอียดรอบด้าน ทั้งด้านกลไกการสนับสนุนในคณะ ระบบการบริหารมหาวิทยาลัยทั้งในแง่การบริหารบุคคล การให้รางวัลและการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน การประสานงานของมหาวิทยาลัย คณะและวิทยาเขต แหล่งทุนสนับสนุนและเวทีการเผยแพร่ผลงานวิจัย รวมทั้งระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการวิจัย ข้อมูลทั้งหมดในชุดนี้จะถูกนำมาสังเคราะห์ให้เข้าระบบอีกชั้นหนึ่งโดยเทคนิคทางสถิติที่เรียกว่า factor analysis ในขั้นนี้ข้อมูลจะถูกยุบรวมไปตามมิติพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกัน หลังจากนั้นผู้วิจัยก็นำเอาตัวแบบนี้กลับไปสู่คณะและวิทยาเขตอีกครั้งหนึ่งเพื่อการวิพากษ์และปรับปรุงตัวแบบ รวมทั้งการได้ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์ลึก สิ่งที่ได้มาจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นก็คือตัวแบบของการบริหารงานวิจัยและข้อเสนอแนะวิธีการปฏิบัติอย่างค่อนข้างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับการแก้ปัญหาการบริหารงานวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ซึ่งมีลักษณะพิเศษบนพื้นฐานของการใช้ปรัชญาแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม ซึ่งจะเป็นนวัตกรรมใหม่ในการบริหารงานวิจัยของมหาวิทยาลัยต่อไป